

**Корягіна А. Ю.**

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

## СТИЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ Т. МАННА «ЗАЧАРОВАНА ГОРА»

*У статті розглянуто особливості семантико-стилістичних трансформацій у романі «Чарівна гора» та його перекладі. Відповідно до стратегії перекладу (адаптація, нейтралізація, компенсація) у творі визначено три формальні типи перекладацьких трансформацій (заміни, опущення, додавання). Аналіз паралельних текстів, тобто тексту оригіналу і тексту перекладу, дозволив виявити найбільш частотні мовні засоби і явища, схильні до семантико-стилістичних трансформацій. Дослідження проведено з урахуванням коннотативного аспекту, який містить емотивний, експресивний, стилістичний і прагматичний (культурологічний) компоненти. Встановлено, що у процесі перекладу під час зміни одного з перелічених вище компонентів змінюється не тільки стилістика, а й семантика аналізованої одиниці. У статті також досліджено ступінь відповідності фрагментів перекладних текстів, що містять стилістичні трансформації, оригінальним фрагментами.*

*У роботі проаналізовано мовні одиниці з яскраво вираженим коннотативним компонентом, а саме: метафори, фразеологізми та порівняння, оскільки вони є основними елементами художнього тексту. До основних стилістичних трансформацій у романі «Чарівна гора» та його перекладі належали синонімічні заміни, описовий переклад і компенсація. Додатковими трансформаціями на стилістичному рівні були компресія (еліпсис, семантичне стягнення, опущення надлишкових елементів і лексичне згортання), розширення, а також використання перекладачем діалектної української лексики, що не передбачалося стилістикою оригіналу. Особливу увагу приділено перекладу фразеологічних одиниць та ідіом, а також просторічної лексики, вульгаризмів, фонетичних спотворень під час зображення мовлення героїв.*

**Ключові слова:** стилістика, трансформації, переклад, «Зачарована гора», культурологічний компонент.

**Постановка проблеми.** Лінгвістика на сучасному етапі розвитку відкриває для себе нові перспективи вивчення мовних явищ. Актуальними стають дослідження художнього тексту з позицій перекладознавства. Це дозволяє не тільки зосередитися на формальних ознаках тексту загалом, а й заглибитися у проблематику стратегій і принципів вибору мовного матеріалу для досягнення успішної комунікації письменника та читача.

Вибір як об'єкта нашого дослідження текстів художньої прози Томаса Манна зумовлений багатством і розмаїттям його стилю. Ім'я цього видатного представника німецької художньої літератури асоціюється з тематичним різноманіттям, філософічністю узагальнення, яскравими образами персонажів і фігурою самого автора, що звертається до читача за допомогою слова, глибини якого можна досягнути тільки завдяки знанню його стилістичної сторони.

Розкриттю художнього задуму письменника значною мірою сприяє аналіз стилістики його творів. За допомогою певних прийомів Томас Манн досягає оптимального за своєю виразністю варі-

анту висловлювання. Стилiстичні засоби є тими інструментами, за допомогою яких письменник впливає на сприйняття свого адресата. Необхідність системного аналізу стилістики твору «Зачарована гора» і особливостей її відтворення в українському перекладі для розширення практичної бази у вирішенні питань адекватності перекладу та проблеми стилю зумовлена актуальність дослідження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичною основою роботи під час вивчення стилістики твору стали праці таких лінгвістів, як Т. Кияк, О. Огуй, А. Науменко [1], О. Кострова [2], І. Шипова [3] та ін. Творчий доробок Т. Манна дослідили Т. Бак [4], Д. Беляков [5], І. Куницька [6], П. Лютценер [7], М. Хінц [8] та інші.

**Постановка завдання.** Для аналізу особливостей перекладу твору «Зачарована гора» Т. Манна у стилістичному аспекті досліджено, по-перше, особливості стилістичного оформлення зазначеного твору [9; 10], по-друге, специфіку стилістичних перекладацьких трансформацій і пов'язаних із ними труднощів. Об'єктом дослідження стали

стилістичні особливості роману «Зачарована гора» Т. Манна, предметом аналізу – специфіка відтворення стилістичних особливостей твору в українському перекладі Р. Осадчука [11].

**Виклад основного матеріалу.** У творчій манері Томаса Манна поєдналися традиційні (реалістичні) і новаторські (модерністські) засоби відображення дійсності. У творчості письменника поширені описи, психологічний аналіз (автор розкриває переживання, думки, стан душі героїв), натуралістичні подробиці, загострення контрастів, експресіоністичні елементи у виразності змалювання характерів, настроїв, почуттів героїв. Особливість творів полягає також у філософічності й алегоричності. Характерними ознаками творчого стилю видатного письменника можна назвати неквапливість розповіді та дуже детальний опис процесу осягнення розумом дійсності, що сполучаються з аналітичним підходом, елементами іронії й емоційності.

Роман Томаса Манна «Чарівна гора» з погляду жанру є складним та неоднозначним твором. Він є філософсько-інтелектуальним романом, характерною особливістю якого була і залишається перевага потреби в осмисленні життя, його поясненні, розкритті його змісту над самою ідеєю розповіді, читання заради розваги. Читач читав, щоб зрозуміти, витлумачити щось для себе. Цей роман написаний з урахуванням філософського аспекту (прагнення до системності, розуміння світобудови, інтерпретація сучасності).

У «Чарівній горі» гармонійно переплітаються елементи різних жанрових різновидів роману, серед яких особливе місце посідають роман виховання, «інтелектуальний роман» і автобіографія. Жанрові особливості роману можна пояснити позалітературними впливами. Автор звертається до жанрової природи музичного твору, симфонії, переносючи її закони в літературний текст. Перед нами грандіозний епічний твір, у якому узагальнений досвід німецького народу напередодні Першої світової війни.

Роблячи висновки, варто зазначити, що роман Т. Манна «Чарівна гора» – не просто яскравий приклад продуктивної взаємодії літератури, науки та душі. Він художньо об'єктивує діалог картезіансько-просвітницького психологізму, класичного психоаналізу й аналітичної психології, під час якого відбувається гротескна зміна трьох цих філософсько-психологічних парадигм, отже, являє собою справжній «інтелектуальний» роман, що увібрив весь духовний досвід епохи.

Зміст стилістичних трансформацій полягає у зміні стилістичного забарвлення одиниць, що

перекладаються. До стилістичних трансформацій належать такі прийоми, як синонімічні заміни й описовий переклад, компенсація й інші види заміни. Додатковими трансформаціями на стилістичному рівні є компресія і розширення. Під компресією мається на увазі еліпсис, семантичне стягнення, опущення надлишкових елементів і лексичне згортання.

Для аналізу вибрані мовні одиниці з яскраво вираженим конотативним компонентом, а саме: метафори, фразеологізми та порівняння, оскільки вони є основними елементами художнього тексту.

У процесі перекладу *метафоричного образу* здебільшого він зберігається і в мові перекладу. Якщо прийом неможливо передати аналогічним образом у мові перекладу, перекладач використовує різноманітні семантико-стилістичні трансформації. Деметафоризація використовується тоді, коли через неможливість зберегти метафоричний образ передається тільки його смисловий зміст. Результатом є адекватний смисловий зміст мовного образу.

У разі використання *синонімічних заміни* можливі втрати або зміни емотивної, оціночної, а також стилістичної семи через несумісність об'єму експресивної інформації в німецькій та українській мовах. У романі «Чарівна гора» та його перекладі наявна велика кількість таких заміни, наприклад: *einjunger Anfänger* – *зелений початківець*, *ein Wortzuegel* – *заїве слово*, *die trübselige Formel* – *отой плачевний вислів* та інші.

Іншими, використаними у перекладі стилістичними трансформаціями є такі:

– описові конструкції (*Aufsteigende Angst* – *Дедалі зростає страх*);

– компенсація (*mithistorischem Edelrostüberzogen* – *вкрилася благородною історичною патиною*; *ein Wortzuegel* – *заїве слово*);

– компресія (*eineinfacherjunger Mensch* – *простий собі хлопець*);

– розширення (*Ewigkeitssuppe* – *юшка вічності*, *Satanamachtehrrührige Vorschläge* – *Пропозиції сатани заторкують честь*) та інші.

Оскільки аналізований роман відноситься до жанру художньої літератури, насамперед варто звернути увагу на особливості та способи перекладу художніх засобів, які через фактичний характер оповіді твору найчастіше використовувалися автором лише в описах природи, побуту та навколишнього середовища персонажів, їхніх характерів і зовнішності, а також у мові деяких персонажів (наприклад, Людовіко Сеттембріні) як засіб, що дозволив глибше розкрити та

проілюструвати ті чи інші риси їхнього характеру (наприклад, освіченість, літературний смак і красномовство Сеттембріні). До таких художніх засобів здебільшого належать епітети та метафори.

Стосовно епітетів перекладач використовував спосіб дослівного (*düstere Zeremonie* – похмура церемонія) та описового перекладу (*Samtaugen* – оксамитові очі), а також пошуку стилістичних відповідників (*schüpfriges Licht* – зріховний вогонь, *wortscharfe Aufsässigkeit* – в'їдлива непокоря).

Для метафор використано спосіб дослівного перекладу (*die Sonnelacht* – сонце сміється; *seinen Blickwiederbelebend* – його погляд знову ожив), а також граматичні трансформації (наприклад, зміна порядку слів у реченні та членів речення – *bedecktmitzwerghaften Heerenscheuern der, hämmern der, tüchen der Arbeiter* – вкриті карликовою армією робітників, які драють, гамселять і покривають фарбою).

Варто зазначити, що такі перекладацькі трансформації застосовувалися перекладачем не лише для перекладу художніх засобів, а й для інших текстових одиниць. До таких трансформацій можна віднести: прийом описового перекладу (*Ehrwürdiges* – гідне пошани, *das Stilfehler* – невідповідність стилю, *die Verirrung* – хибний хід думок), спосіб пошуку еквівалентів (*ernstmeinen* – говорити всерйоз, *betreuen* – підліковувати). Численні граматичні трансформації зумовлені різницею граматичних категорій німецької та української мов. З їх допомогою перекладач досягає відповідності перекладеного нормам мови перекладу, а також стилістичної та змістової відповідності перекладеного речення оригіналу (*Aber Sieverstehennicht, Siehören, ohnedenschmerzlichen Sinnzuerfassen* – Але ви не розумієте, ви слухаєте, не вловлюючи болючого змісту). У наведеному реченні конструкцію підрядного речення *ohne <...> zu*, відповідника якої в українській мові немає, перекладено дієприслівниковим зворотом.

У творі також наявні описи чи посилання на події та реалії інших історичних епох, зокрема Середньовіччя та Просвітництва, а також 18 та 19 ст. Зокрема, під час опису зовнішності діда головного героя Ганса Касторпа автор зазначає, що він носив верхній одяг, який німецькою мовою має назву *der Überrock*. Повного еквівалента цієї реалії в українській мові не існує, оскільки вона позначала військовий одяг прусських офіцерів 19 ст. Тому для перекладу цього поняття перекладач використовує частковий еквівалент – слово *сурдут*, яке є застарілим варіантом історизму *сюртук*. Завдяки такому підходу перекладачеві вда-

ється відтворити ефект розповіді про минулі часи, який було закладено автором в тексті оригіналу.

Ще однією особливістю оригінального тексту роману є широке використання мовних одиниць та запозичень з інших європейських мов, зокрема із французької (*touslesdeux, petitchevaux*), італійської (*“O, Salute, o Satana, o Ribellione, o forzavindicedella Ragione”, idiomagentile*) та латини (*placetexperiri, mortiscausa*). Варто зауважити, що автор не подає жодного перекладу, пояснень чи приміток для цієї категорії лексики в тексті оригіналу. Перекладач, однак, подає у примітках переклад, а в деяких випадках навіть окреме пояснення для іншомовної лексики (*Orbispectus* – прим. – Тут – цілий хаос; дослівно: «намальований світ» – популярний у XVII–XVIII ст. підручник педагога Коменіуса). Перекладач залишає без пояснень та перекладу лише деякі слова і вирази, значення яких можна зрозуміти за контекстом (*o dio!*), які є широковідомими чи загальнозрозумілими (*homo humanus*), або ж якщо розуміння їхнього значення не є необхідним для розуміння контексту висловлювання (*sinepecunia*).

Окремо варто проаналізувати й особливості перекладу вигуків, звуконаслідувальних слів, вставних слів і часток, які характерні для розмовної мови і які вживалися автором у діалогах між персонажами як засіб увиразнення. Таку лексику перекладач відтворює способом пошуку еквівалентів, замінюючи вищевказані лексичні одиниці мови оригіналу їхніми повними чи частковими відповідниками в українській мові (*Dasistwacker!* – Славно; *Herrgott, Donnerwetter!* – Господи, ну й ну!; *Potztausend!* – Хай йому грець!; *Gottbewahre!* – Та боронь боже!; *Ja, dasweiß der Teufel!* – Так, але дідько його зна!; *heissa hopsassa – gon-gon, “T, t, t. Ei, ei, ei! La, la, la!”* – «Ай, ай, ай, тру-ля-ля!»).

З метою мовної характеристики одного з персонажів, Кароліні Штер, автор вдається до використання просторічної лексики, вульгаризмів, фонетичних спотворень ы неправильного підбору лексики під час зображення мовлення цієї героїні. Таким чином автор вказує на низький рівень освіченості та духовну обмеженість цього персонажа, а також створює іронічний та гумористичний ефект. Перекладач зберігає цей прийом, використовуючи ті ж самі засоби у тексті перекладу (*“Siesagte: “Agonje” statt “Todeskampf”; “insolvent”, wennsiejemandem Frechheitzum Vorwurfmachte <...>”* – «Вона казала «агонья» замість «передсмертна боротьба»; «інкримінальний», коли хотіла дорікнути комусь у

нахабстві <...>», “*Sieliebte Redensarten, die dem jungen Hans Castorp, ihrer Abgeschmacktheit und modischordinären Verbrauchtheit wegen, auf die Nervengingen, wie zum Beispiel: “Dasis Höhe” oder “Duahnstesnicht!”*” – «Вона любила сталі вирази та звороти мови, які своїм несмаком та заяложеністю діяли Гансові Касторпу на нерви, скажімо: «це вже вершина!» або «просто неймовірно!»»).

Не можна не прокоментувати використання перекладачем діалектної української лексики (*гойдливі кроки, задумавсь над своїм жеребом, усебічне вивчення, смертний одр, передолати*), чого зовсім не вимагала стилістика оригіналу.

Важливо зауважити, що великі складнощі перекладу були пов'язані з використанням в оригіналі роману французької мови. Вже у самій назві підрозділу “*Erversuchtsichinfranzösischer Konversation*” ми знаходимо натяк на французьку лексику (*Konversation*), а український переклад не відтворює цього забарвлення («*Ганс Касторп випробовує себе в бесіді по-французькому*»). Перекладач у більшості випадків не змінював жодним чином написані французькою мовою фрази і надавав лише переклад, подекуди додаючи коментар «спотворене фр.».

**Висновки і пропозиції.** Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що транс-

формації та прийоми, застосовані перекладачем, є вмотивованими та слугували засобами точного відтворення змісту та форми роману. Аналіз семантико-стилістичних трансформацій є перекладі показує, що стилістичні прийоми пф метафоричні образи часто зберігалися в перекладі. У тих випадках, коли неможливо зберегти троп через валентнісні особливості німецької ч української мов, перекладачеві доводиться вдаватися до описового перекладу, а потім намагатися компенсувати втрату образності шляхом введення в текст перекладу додаткових образів, що підсилюють експресію. Синонімічні заміни сприяли збереженню функції вихідного образу в перекладі. Використання генералізацій викликано різним смисловим обсягом одиниці, що перекладалися.

Отже, оцінюючи використані стилістичні трансформації, можна стверджувати, що у процесі відтворенні стилістики роману «Чарівна гора» перекладач ставив перед собою мету не лише адекватно передати сам текст, а й відтворити систему виразних засобів, індивідуальний стиль автора, а також відобразити основні риси художнього твору. Доцільним вважається дослідження стилю Т. Манна в інших перекладах його творів.

#### Список літератури:

1. Кияк Т., Огуй О., Науменко А. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2006. 592 с.
2. Кострова О. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка : учебное пособие. Москва, 2004. 240 с.
3. Шипова И. Эмоциональный синтаксис в немецкоязычном художественном дискурсе : дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2005. 231 с.
4. Buck T. Mannin English. *The Cambridge Companion to Thomas Mann*. Cambridge. 2002. S. 235–250.
5. Беляков Д. Глубинная психология и поэтика романа Т. Манна «Волшебная гора». *Актуальные вопросы филологических наук* : материалы III Международной научной конференции, г. Казань, октябрь 2015 г. Казань, 2015. С. 1–5.
6. Куницька І. Жанрова своєрідність інтелектуального роману (на матеріалі роману Т. Манна «Зачарована гора»). *Гуманітарна освіта у технічних вищих закладах* : збірник наукових праць. 2015. № 32. С. 144–156.
7. Lützel Paul. Michael Schlafwandler am Zauberberg. Die Europa-Diskussion in Hermann Brochs und Thomas Manns Zeitromanen. *Thomas-Mann-Jahrbuch*. 2001. № 14. S. 49–62.
8. Hinz Michael. Verfallsanalyse und Utopie. Nietzsche-Rezeption in Thomas Manns “Zauberberg” und in Robert Musils “Der Mann ohne Eigenschaften“. *Beiträge zur Robert-Musil-Forschung und zur neueren österreichischen Literatur*. St. Ingbert. 2000. Bd. 13. 116 S.
9. Mann Th. Der Zauberberg. Berlin, 2000. 1002 S.
10. Манн Т. Зачарована гора. Пер. з нім. Р. Осадчука. Київ, 2008. Т. 1. 424 с.
11. Манн Т. Зачарована гора. Пер. з нім. Р. Осадчука. Київ, 2009. Т. 2. 488 с.

#### Koriahina A. Yu. STYLISTIC PROBLEMS OF TRANSLATION ON THE EXAMPLE OF THE NOVEL “THE MAGIC MOUNTAIN” OF T. MANN

*The features of semantic-stylistic transformations in the novel “The Magic Mountain” and its translation are considered in the article. According to the translation strategy (adaptation, neutralization, compensation), the work identifies three formal types of translation transformations (substitutions, omissions, additions). Analysis of parallel texts, that is, the text of the original and the text of the translation, revealed the most*

*frequency linguistic means and phenomena, which are prone to semantic-stylistic transformations. The study was conducted taking into account the connotative aspect, which includes emotional, expressive, stylistic and pragmatic (cultural) components. It was found that not only the stylistics but also the semantics of the analyzed unit changes during the translation process when changing one of the above components. The degree of correspondence of translated text fragments containing stylistic transformations to the original fragments is also investigated in the article.*

*Linguistic units with a pronounced connotative component were chosen for the analysis, namely: metaphors, phraseology and comparisons, as they are the main elements of the artistic text. The basic stylistic transformations in the novel "The Magic Mountain" and its translation included synonymous substitutions, descriptive translation and compensation. Additional transformations at the stylistic level were compression (ellipsis, semantic retrieval, omission of redundant elements, and vocabulary collapse), extension, and use of a dialectal Ukrainian vocabulary that was not foreseen by the stylistics of the original. Particular attention was paid to the translation of phraseological units and idioms, as well as vocabulary, vulgarisms, phonetic distortions in the portrayal of the heroes' speech.*

**Key words:** *stylistics, transformations, translation, "The Magic Mountain", cultural component.*